

FOREKOMST AF YNGLEFUGLE I SKJERN ENGE PROJEKTOMRÅDE I 2011

Teknisk rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi

nr. 14

2012

AARHUS
UNIVERSITET

DCE - NATIONALT CENTER FOR MILJØ OG ENERGI

[Tom side]

FOREKOMST AF YNGLEFUGLE I SKJERN ENGE PROJEKTOMRÅDE I 2011

Teknisk rapport fra DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi

nr. 14

2012

Ole Amstrup¹
Mogens Bak¹
Thomas Eske Holm²

¹ Amphi Consult

² Aarhus Universitet, Institut for Bioscience

AARHUS
UNIVERSITET

DCE – NATIONALT CENTER FOR MILJØ OG ENERGI

Datablad

- Serietitel og nummer: Teknisk rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 14
- Titel: Forekomst af ynglefugle i Skjern Enge projektområde i 2011
- Forfattere: Ole Amstrup¹, Mogens Bak¹ & Thomas Eske Holm²
Institutioner: ¹Amphi Consult. ²Aarhus Universitet, Institut for Bioscience
- Udgiver: Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi ©
URL: <http://dce.au.dk>
- Udgivelsesår: December 2012
Redaktion afsluttet: November 2012
Redaktion: Tommy Asferg
Faglig kommentering: Thomas Bregnballe
- Finansiel støtte: 15. juni Fonden
- Bedes citeret: Amstrup, O., Bak, M. & Holm, T.E. 2012. Forekomst af ynglefugle i Skjern Enge projektområde i 2011. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 28 s. - Teknisk rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 14
<http://www.dmu.dk/Pub/TR14.pdf>
- Gengivelse tilladt med tydelig kildeangivelse
- Sammenfatning: Danmarks Miljøundersøgelser (nu Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi) foretog i perioden 2003 og 2006 en monitoring af ynglefuglene i Skjern Enge. For stadig at følge udviklingen i antallet af ynglefugle efter restaureringen af Skjern Enge blev der i 2011 med støtte fra 15. juni Fonden gennemført en optælling efter samme metoder som i 2003 og 2006. For vandfuglene var der i 2011 sket en stigning i antallet af ynglende knopsvane, troldand, rørhøg, vandrikse, rødben, hættmåge og fjorderne. Antallet af toppet lappedykker, grågås, knarand, taffeland, vagtel og dobbeltbekkasin var uændret, mens der for 15 arter var sket et fald i antallet af ynglepar, bl.a. vibe, klyde, lille præstekrave, rørdrum, spidsand, atlingand og skeand. Der blev ikke registreret sikre ynglefund af brushane, engryle, stor kobbersneppe, sortterne og dværgmåge, som alle tidligere ynglede i Skjern Enge, før den store afvanding i 1965-1968.
- Emneord: Skjern Enge, ynglefugle
- Layout: Grafisk Værksted, AU Silkeborg
Foto forside: Ynglende hættemåger. Foto: Thomas Eske Holm
- ISBN: 978-87-92825-74-2
ISSN (elektronisk): 2244-999X
- Sideantal: 28
- Internetversion: Rapporten er tilgængelig i elektronisk format (pdf) som
<http://www.dmu.dk/Pub/TR14.pdf>

Indhold

Sammenfatning	5
1 Indledning	6
2 Undersøgelsesområde	7
3 Metoder	8
4 Særlige forhold vedr. registreringer af enkelte arter	9
5 Prædatorer	11
6 Forekomst af ynglefugle i 2011	12
7 Konklusion	23
8 Referencer	24
Appendiks 1. Dato og tidsforbrug for natlytteture.	25
Appendiks 2. Dato og tidsforbrug for fjernkortlægning af gråand, vite mm.	26
Appendiks 3. Dato og tidsforbrug for fjernkortlægning af lappedykkere og øvrige svømmecænder	27
Appendiks 4. Dato og tidsforbrug for enggennemgang	28

[Tom side]

Sammenfatning

Danmarks Miljøundersøgelser (nu Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi) foretog i perioden 2003 og 2006 en monitoring af ynglefuglene i Skjern Enge. For stadig at følge udviklingen i antallet af ynglefugle efter restaureringen af Skjern Enge, blev der i 2011 med støtte fra 15. juni Fonden gennemført en optælling efter samme metoder som i 2003 og 2006.

For vandfuglene var der i 2011 sket en stigning i antallet af ynglende knopsvane, troldand, rørhøg, vandrikse, rødben, hættemåge og fjordterne. Antallet af toppet lappedykker, grågås, knarand, taffeland, vagtel og dobbeltbekasin var uændret, mens der for 15 arter var sket et fald i antallet af ynglepår, bl.a. vibe, klyde, lille præstekrave, rørdrum, spidsand, atlingand og skeand.

Der blev ikke registreret sikre ynglefund af brushane, engryle, stor kobbersnepe, sortterne og dværgmåge, som alle tidligere ynglede i Skjern Enge, før den store afvanding i 1965-1968.

1 Indledning

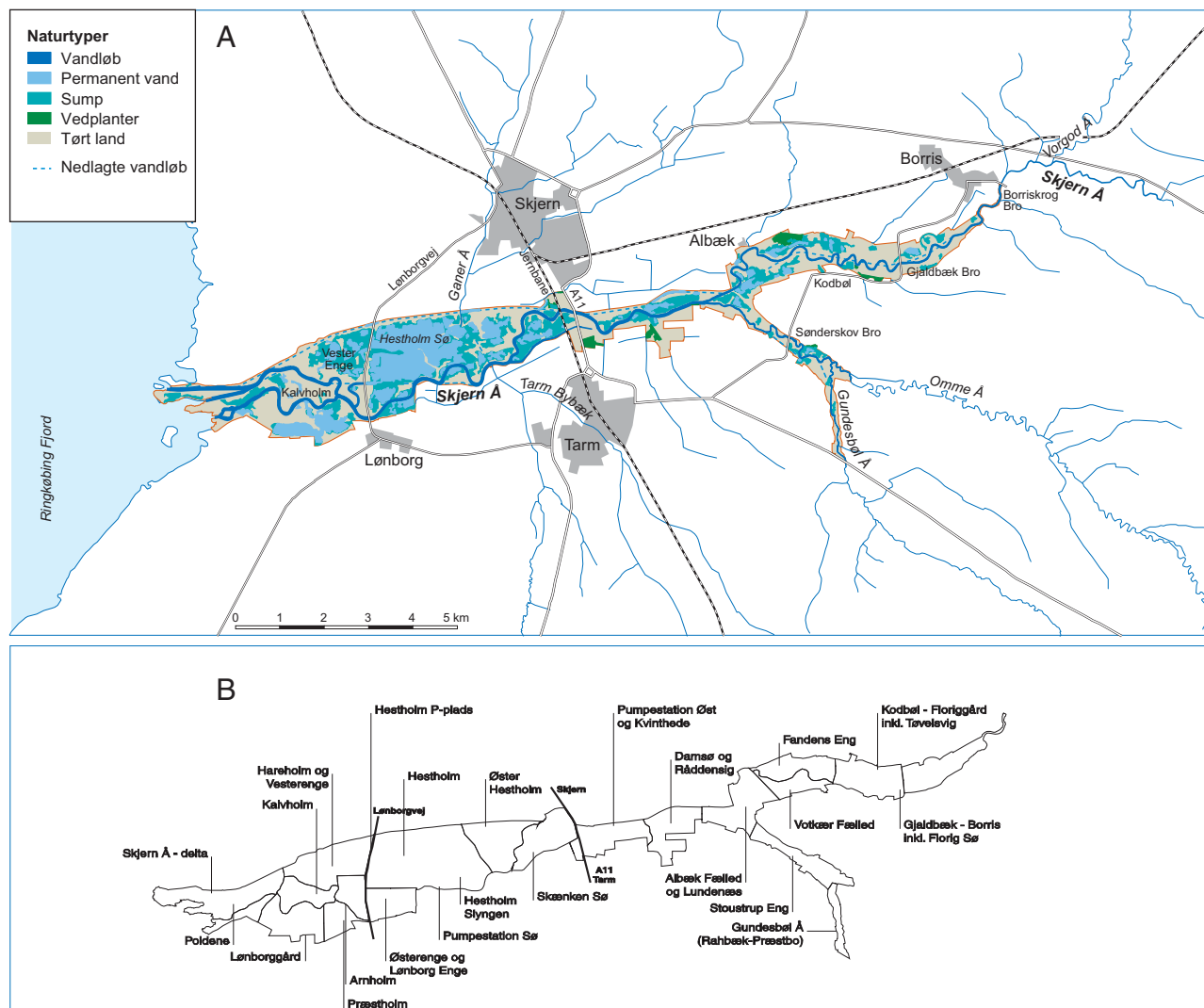
I midten af 1960'erne blev Skjern Å rettet ud og inddiget på strækningen fra Borris til å-mundingen i Ringkøbing Fjord og 4.000 ha enge og våde områder blev omdannet til agerjord. I 1998 besluttede Folketinget, at den nedre del af Skjern Åens løb skulle føres tilbage til sit oprindelige løb, og at vådområder skulle retableres. I årene fra 1999 til slutningen af 2003 blev der genskabt omkring 2.200 ha naturområde præget af den nu slyngede å samt lavvandede søer og sumpede områder (Andersen 2005).

For at overvåge virkningerne af naturgenopretningsprojektet i Skjern Å dalen har Danmarks Miljøundersøgelser (nu Aarhus Universitet, DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi) i 2003 og 2006 undersøgt forekomsten af ynglefugle i det område, som dækkes af Skjern Å projektområde (Amstrup m.fl. 2005, Andersen 2005, Amstrup m.fl. 2007). Undersøgelserne har blandt andet haft til formål at tilvejebringe viden om ynglefuglenes antal og fordeling i projektområdet før og efter naturgenopretningen.

I forbindelse med projektet "Evidensbaseret naturgenopretning", støttet af 15. juni Fonden, har Aarhus Universitet videreført overvågningen og indsamlet viden om forekomsten af ynglefugle i 2011. Ved valget af kortlægningsmetoder og -datoer blev der taget udgangspunkt i de metoder, som er blevet anvendt ved yngleoptyællinger i Skjern Enge i 2003 (Amstrup m.fl. 2005).

2 Undersøgelsesområde

Aarhus Universitets optællinger af ynglefugle i 2011 dækker hele Skjern Å projektområde, hvis areal udgør ca. 2.200 ha. Afgrænsningen af projektområdet fremgår af Fig. 1. Området består hovedsageligt af et mosaiklandskab af slynget å, søer, afgræssede og tilgroede enge, rørsumpe og rørskove. I forbindelse med optællingerne udført i 2011 har vi anvendt den samme inddeling af projektområdet i delområder, som blev anvendt under ynglefugle-optællingen i 2003 og 2006 (Fig. 1B).

Figur 1. A viser projektområdets afgrænsning samt udbredelsen af områder med vand, sump og land. B viser delområdernes navne og afgrænsning.

3 Metoder

Forekomsten af ynglefugle i Skjern Å projektområde blev i 2011 opgjort ved at anvende en kombination af metoder, der primært sigtede mod at opgøre antallet af ynglende vandfugle, omfattende artsgrupper som lappedykkere, svaner, gæs, ænder, vandhøns, vadefugle, terner og måger. Øvrige ynglende engfuglearter blev også registreret.

Ved valget af kortlægningsmetoder og -datoer blev der taget udgangspunkt i de metoder, som tidligere er blevet anvendt ved yngleoptyllinger i Skjern Enge (Amstrup m.fl. 2005).

Til kortlægningen af ynglefugle benyttedes fire metoder:

Natlyttiture. På flere nætter med svag vind undersøgtes området ved at cykle eller køre i bil og foretage stop for at lytte efter nataktive arter. Metoden er især egnet til rørdrum, vandrikse, plettet rørvagtel, grønbenet rørhøne samt forskellige sangere. Der blev gennemført 1-3 natlyttiture i hvert delområde (Appendiks 1).

Fjernkortlægning. Ved brug af teleskop fra (så vidt muligt) høje punkter i landskabet (bakker, diger, pumpehuse m.m.), eller fra ladet på en pickup truck, blev områder set igennem for tilstedeværelse af hhv. territoriehævdende fugle, rugende fugle og par. Disse blev indtegnet på detaljerede kort. Metoden var især egnet til at finde ynglende viber, lappedykkere og svømmeænder (Appendiks 2 og 3).

Enggennemgang. I starten af juni undersøgtes det meste af området til fods for forekomst af bl.a. ynglende vadefugle (rødben og evt. brushøne og alm. ryle, gul vipstjert, se Appendiks 4). Alle fugtige områder besøgtes og alle forhold vedrørende ynglefugle blev noteret på kort. De benyttede ruter blev angivet på kort. Dato for enggennemgangene i hvert delområde er givet i Appendiks 4.

Kortlægning af ungeførende par. En række arter er vanskelige at registrere som ynglefugle ved territoriekortlægninger. For nogle af disse arter kan der med fordel gennemføres en kortlægning af ungeførende par. Kortlægning af par med unger er især egnet til grågås, gravand og dykænder (Appendiks 4).

Alle optællinger blev foretaget af Amphi Consult (Ole Amstrup & Mogens Bak). Modsat tidligere år blev det store område i Skjern Å-deltaet inkl. Kalvholm undersøgt for ynglefugle, da områderne i 2011 nu var tilgængelige med to trækfærger.

4 Særlige forhold vedr. registreringer af enkelte arter

For nogle arter var der særlige forhold som gjorde sig gældende vedr. den anvendte fremgangsmåde til optællingerne. Disse særlige forhold er beskrevet nedenfor.

Sorthalset lappedykker. Alle sete fugle, par og enlige blev kortlagt flere gange i løbet af maj og juni.

Toppet lappedykker. Forekomsten af ynglefugle blev kortlagt hovedsageligt i perioden primo maj - medio juni ved at registrere de fugle, som observeredes på vandfladerne, samt de reder, som kunne ses. Kortlægningen inkluderede således tydelige par og enlige fugle i nærheden af rørbræmmer samt redefund, mens fugle ude midt på vandfladerne blev medtaget som usikre par.

Knopsvane. Antallet af reder og til dels ungeførende par blev kortlagt løbende i perioden ultimo april - medio juni.

Knarand. To kortlægninger af alle hanner/par gennemførtes i perioden 9. - 18. maj.

Gråand. En kortlægning af alle hanner/par gennemførtes i perioden 23.-28. april.

Atlingand. Der blev foretaget 3-4 kortlægninger i hvert delområde i perioden 5. maj - 10. juni. Enkeltagtagelser af hanner eller par indikerede usikre par, mens gentagne iagttagelser af hanner /par repræsenterede sikre ynglepar.

Skeand. To kortlægninger i hvert delområde i perioden 9.-18. maj.

Taffeland og troldand. Under kortlægningen i 25.-28. maj noteredes kun par. Da der formodes at være et overskud af hanner blev disse ikke talt. Eventuel forekomst af ungefamilier blev registreret i juli.

Blishøne. Denne art var vanskelig at optælle. I hvert delområde optaltes antallet af fugle og reder ved fjernobservationer. Da blishønsenes reder ofte var skjulte, blev antallet af par vurderet ud fra antal fugle set i yngletiden og antal redefund.

Grønbenet rørhøne. På grund af artens skjulte levevis, var det rimeligt at antage, at en enkelt observation repræsenterede et ynglepar.

Klyde. I maj blev der gennemført jævnlige optællinger af reder med teleskop i kolonier i Hestholm. Antal fugle i alt og antal rugende fugle blev optalt med teleskop på 100-800 m afstand.

Vibe. Vibeterritorier (hanner og par) blev fjernkortlagt ved brug af teleskop. Rugende fugle blev også registreret. Kortlægningen blev udført en enkelt gang i perioden 23.-28. april dækkende alle delområder. I områder, hvor vegetationen var høj, blev der gennemført en gennemgang til fods.

Dobbeltbekkasin. Spillende fugle, der blev registreret en enkelt eller flere gange, blev antaget at repræsentere et ynglepar. Det blev tilstræbt at foretage disse registreringer på stille aftener.

Hættemåge. Antallet af fugle i kolonierne blev forsøgt opgjort, når fuglene blev opskræmt af rovfugle, eller når en enggennemgang fandt sted. Antallet af par blev estimeret ved at gange antallet af optalte fugle i kolonierne med 0,7 (jf. Hälterlein m.fl. 1995).

5 Prædatorer

Jordrugende fugle i åbent terræn kan være meget følsomme over for prædatorer både i deres valg af ynglested og mht. deres ynglesucces (Thorup 1998). Omfanget af prædation blev ikke fulgt systematisk.

Forekomsten af pattedyr-prædatorer såsom ræv, mink eller ilder kan være vanskelige at opgøre. De er ofte skjult af vegetation, og de er hovedsageligt nataktive, hvorved chancerne for at registrere dem i dagtimerne er lav. Dog blev der set adskillige ræve i yngletiden løbe rundt på de lavvandede områder i Hestholm, Vesterenge, Kalvholm og ved Præstholm. Endvidere blev der set en grævling og tre oddere. Disse arter præderer også jordrugende fuglearters reder.

I undersøgelsesområdet ynglede 3 par rørhøge. Omfanget af deres prædation er givetvis ikke uvæsentlig for nogle af de jordrugende fuglearters ynglesucces. Desuden må krager også formodes at være en betydningsfuld prædator i området.

6 Forekomst af ynglefugle i 2011

I det følgende er ynglefuglene gennemgået artsvis med hovedvægten lagt på arter, som er tilknyttet enghabitaten i yngletiden. En del almindelige småfuglearter, som ikke er typiske engfugle, er ikke optalt.

Der er kun inddraget oplysninger fra øvrige år for arter, hvor vi vurderede, at de anvendte metoder til optælling af arten og dækningen af området var tilstrækkeligt god til at muliggøre en sammenligning med opgørelserne fra 2003 og 2006. I 2006 var det kun udvalgte arter, der blev talt.

Lille lappedykker *Tachybaptus ruficollis*

Ynglebestand 2003: 6-7 par

Ynglebestand 2011: 0 par. Flere par kan være blevet overset i de mange tilgroede småsøer.

Toppet lappedykker *Podiceps cristatus*

Ynglebestand 2003: 16-26 par

Ynglebestand 2006: 23-34 par

Ynglebestand 2011: 20-23 par. Hovedområderne var Lønborggård/Stavsholm, Præstholm, Vesterenge og Hestholm inkl. Øster Hestholm.

Gråstrubet lappedykker *Podiceps grisegena*

Ynglebestand 2003: 8-9 par

Ynglebestand 2006: 0-2 par

Ynglebestand 2011: 0 par

Sorthalset lappedykker *Podiceps nigricollis*

Ynglebestand 2003: 38-54 par

Ynglebestand 2006: 34-40 par

Ynglebestand 2011: 6-7 par. De sorthalsede lappedykkere forsøgte at yngle flere steder i april, bl.a. i hættemågekolonierne i Vesterenge og Øster Hestholm. Disse forsvandt/opgav, men 6-7 par dukkede op i maj/juni i Præstholm. Ingen unger set.

Skarv *Phalacrocorax carbo*

Ynglebestand 2003: 3 par

Ynglebestand 2006: 34 par

Ynglebestand 2011: 0 par. Arten har tidligere ynglet i Øster Hestholm.

Skestork *Platalea leucorodia*

Arten har siden 2002 ynglet lige uden for projektområdet på Høje Sande, men i 2011 var der en rævefamilie på øen, så skestorkene forsvandt ret hurtigt. I 2010 var der 44 par på Høje Sande.

Rørdrum *Botaurus stellaris*

Ynglebestand 2003: 4 par

Ynglebestand 2006: 6 par

Ynglebestand 2011: 2 par. Desuden var der et territorium lige nord for åmundingen, dvs. uden for projektområdet. En god dækning, da antallet af nætter med gode lytteforhold var optimale. To hårde vintre i træk har nok været hård ved bestanden.

Sangsvane *Cygnus cygnus*

Den 17. april sås to fugle i Skænken Sø. Den 21. april blev der kun set én. Det er usikkert om fuglene har gjort yngleforsøg.

Knopsvane *Cygnus olor*

Ynglebestand 2003: 19 par

Ynglebestand 2006: 23 par

Ynglebestand 2011: 66 par. I alt fandtes 66 reder. De potentielle yngleområder blev dækket fra forskellige vinkler, så det samlede antal af oversete reder vurderes at være få.

Knopsvane ynglede med 66 par i 2011. Foto: Thomas Eske Holm.

Grågås *Anser anser*

Ynglebestand 2003: minimum 2 par

Ynglebestand 2011: 3-4 par. To par med hhv. 4 og 5 gæslinger blev observeret i Præstholt, og ét ungeførende par med 3 gæslinger blev set i Albæk Fæled. Desuden blev der observeret en vogtehan i Gjaldbæk-Borris. Arten yngede sandsynligvis kun i de tilgroede områder.

Nilgås *Alopochen aegypticus*

Ynglebestand 2003: 2 par

Ynglebestand 2011: 0 par. Op til tre fugle blev set i april, men herefter blev de ikke længere observeret.

Gravand *Tadorna tadorna*

Ynglebestand 2003: 7-8 par

Ynglebestand 2011: 0-24 par. Da arten som regel yngler i gamle rævegrave, blev antallet af ynglende gravænder forsøgt opgjort ved at registrere antallet af familier med unger, men ingen ællinger blev set. Ved opgørelse over hanner/par fås 24 par.

Pibeand *Anas penelope*

Ingen tegn på yngleaktivitet.

Krikand *Anas crecca*

Ingen tegn på yngleaktivitet.

Knarand *Anas strepera*

Ynglebestand 2003: 15-18 par

Ynglebestand 2011: 17 par. Der blev udført to gennemgange.

Gråand *Anas platyrhynchos*

Ynglebestand 2003: 235-240 par

Ynglebestand 2011: 180 par. Den anvendte metode (fjernkortlægning af par og hanner) var den samme som i 2003. Det er dog ikke den bedste metode til registrering af antal ynglepar, men det er den mindst ressourcekrævende, hvorudfra vi kan se, hvor mange fugle der er til stede i yngletiden. Det er usikkert, om alle par blev fundet, om alle hanner var "ventehanner", og om alle par yngede. Der blev optalt maksimum 180 hanner. Nogle få ungekuld blev set i undersøgelsesperioden.

Spidsand *Anas acuta*

Ynglebestand 2003: 1-5 par

Ynglebestand 2011: 0 par. Ingen fugle set i yngletiden.

Atlingand *Anas querquedula*

Ynglebestand 2003: 21-27 par

Ynglebestand 2011: 15 par. Kortlægningsmetoden var rimelig god til en vurdering af, hvor mange fugle der var til stede i yngletiden. Der udførtes 3-4 kortlægninger af arten, idet erfaringer viser, at ynglefugle kan være vanskelige at registrere, fordi de "gemmer" sig i vegetationen. Ynglefugle af arten kan derved let overses, men antallet af ynglepar kan også overvurderes, idet der i Danmark formodes at opholde sig en pulje af ikke-ynglende fugle (Thorup 1998).

Skeand *Anas clypeata*

Ynglebestand 2003: 30-37 par

Ynglebestand 2011: 10-20 par. Stor usikkerhed ved første kortlægning (9-12. maj), da der tilsyneladende var en del hanner samlet ved Præstholt. Derfor blev der foretaget en ekstra kortlægning den 18. maj, hvilket gav et bedre billede af antal ynglefugle.

Taffeland *Aythya ferina*

Ynglebestand 2003: 6 par

Ynglebestand 2011: 8 par. Ingen ungekuld set.

Troldand *Aythya fuligula*

Ynglebestand 2003: 3 par

Ynglebestand 2011: 17 par. Ingen ungekuld set.

Stor skallesluger *Mergus merganser*

Et par sås ved å-mundingen den 12. maj. Det er usikkert om de ynglede.

Rørhøg *Circus aeruginosus*

Ynglebestand 2003: 1 par

Ynglebestand 2006: 0 par

Ynglebestand 2011: 3 par. Det er muligt at parrerne fra Høje Sande var flyttet til projektområdet, da der i optællingsperioden var konstateret ræv på øen.

Tårnfalk *Falco tinnunculus*

Ynglebestand 2003: 0 par

Ynglebestand 2011: 0 par. Som i 2003 forsøgte et par at yngle ved Pumpestation Øst lige uden for projektområdet.

Agerhøne *Perdix perdix*

Ynglebestand 2003: 5 par

Ynglebestand 2011: Ikke talt

Vagtel *Coturnix coturnix*

Ynglebestand 2003: 0 par

Ynglebestand 2011: 0-1 par. Arten hørtes en enkelt gang inden for Skjern Å projektområde, men der hørtes over fem fugle lige nord for området.

Fasan *Phasianus colchicus*

Ynglebestand 2003: 8 par

Ynglebestand 2011: Ikke optalt, men adskillige fugle blev set og hørt inden for projektområdet.

Vandrikse *Rallus aquaticus*

Ynglebestand 2003: 14 par

Ynglebestand 2011: 19 par. I forhold til 2003 var der færre fugle i Vesterenge, sandsynligvis fordi rørskovsområderne i dette område var reduceret.

Plettet Rørvagtel *Porzana porzana*

Ynglebestand 2003: 7-9 par

Ynglebestand 2006: 4 par

Ynglebestand 2011: 4 par. Den anvendte metode, hvor der lyttes efter territoriehævdende fugle om natten, vurderes at være god. I løbet af ynglesæsonen blev der registreret territorier fem forskellige steder, men det er sandsynligt at en piftende fugl flyttede over et døgn, så nok kun fire forskellige territorier. Dog blev ingen faste territorier registreret.

Engsnarre *Crex crex*

2003: 0 par

2011: 0 par

Grønbenet rørhøne *Gallinula chloropus*

Ynglebestand 2003: 22-23 par

Ynglebestand 2011: 7 par. Da arten lever meget skjult, blev der givetvis overset nogle territorier. Flere af territorierne blev således kun registreret, fordi der blev gennemført natlyttiture.

Blishøne *Fulica atra*

Ynglebestand 2000: 5 par

Ynglebestand 2003: 165-200 par

Blishøne ynglede med 70-100 par i 2011. Foto: Thomas Eske Holm.

Ynglebestand 2011: 70-100 par. Det opgjorte antal ynglepar er et forsigtigt skøn ud fra det observerede antal fugle og reder. Det mest optimale ville have været at gennemgå alle rørbræmmer for reder, men denne metode var for tidskrævende. I alt blev der observeret fugle svarende til mindst 66 par, men dette er absolut et minimumstal, så derfor skønnes det, at der ynglede 70-100 par.

Strandskade *Haematopus ostralegus*

Ynglebestand 2003: 5 par

Ynglebestand 2011: 1 par. Parret ynglede i en fangefold i Vesterenge på grænsen til Amholm. I reden var der 3 æg, som senere blev præderet.

Klyde *Recurvirostra avosetta*

Ynglebestand 2003: 85 par

Ynglebestand 2006: 19 par

Ynglebestand 2011: 28 par. Metodikken med adskillige optællinger af rugende fugle i Hestholm var dækkende, og det skønnes, at ingen par blev overset. De 15 par i den nordlige del af Hestholm Sø måtte opgive pga. oversvømmelse. I perioder med østenvind dukker der nogle fine sandøer frem. Disse er attraktive for klyden, men når vinden vender til vestlige retninger, stiger vandstanden igen, og rederne bliver oversvømmet. Ingen unger blev registreret.

Lille præstekrave *Charadrius dubius*

Ynglebestand 2003: 7-8 par

Ynglebestand 2011: 0 par. En spillende fugl sås den 25. maj i området Gjaldbæk-Borris, men det vurderes, at der ikke var tale om en ynglefugl.

Vibe *Vanellus vanellus*

Ynglebestand 2000: 74 par

Ynglebestand 2003: 123-127 par

Ynglebestand 2011: 106 par. Det vurderes, at den anvendte metode resulterede i en rimelig dækning. På trods af at der var områder med høj vegetation, skønnes det, at mindst 95% af vibeterritorierne blev registreret. I forhold til 2003 var der langt færre viber i områderne øst for A11. I 2003 var hovedparten af disse områder nysået med græs og derved attraktive for arten. Ynglesuccesen var meget forskellig i de forskellige delområder. Under enggennemgangen i juni blev der set mange ungevarslenende fugle i Vesterenge, mens der kun var få i områderne øst for A11, Øster Hestholm, Lønborggård/Stausholm.

Dobbeltbekkasin *Gallinago gallinago*

Ynglebestand 2003: 14 par

Ynglebestand 2011: 13 par. I alt blev der registreret 13 territorier.

Brushane *Philomachus pugnax*

Ynglebestand 2011: 0-3 ynglehunner. Ingen sikre ynglebeviser i form af rede eller nervøs hun. Den 18. maj blev der set 1 han og 1 hun på Vesterenge. Under gennemgangene i juni blev der set 2 hunner, også på Vesterenge samt en hun på Kalvholm. Begge områder er oplagte ynglehabitater for arten, og de 3 hunner kan have ynglet.

Rødben *Tringa totanus*

Ynglebestand 2003: 2-3 par

Ynglebestand 2011: 14 par. Under enggennemgangen i juni blev der registreret 14 par. Hovedområderne var Vesterenge, Amholm og Kalvholm.

Hættemåge *Larus ridibundus*

Ynglebestand 2003: 735 par

Ynglebestand 2006: 1460 par

Ynglebestand 2011: 1532 par. Der var kolonier i tre områder. Den største blev etableret på Præstholm, hvor der som maksimum taltes 1757 fugle, hvilket svarer til ca. 1230 par, når der ganges med en faktor 0,7 (Hälterlein m.fl. 1995). På Vesterenge taltes 422 fugle i kolonien, hvilket svarer til ca. 295 par. Derudover blev der optalt 10 yngleaktive fugle i den vestlige del af Hestholm, hvilket svarer til 7 par.

Høttmåge yngede i tre kolonier med tilsammen 1.532 par i 2011. Her ses kolonien på Præstholm hvor 1.230 par blev registreret. Foto: Ole Amstrup.

Stormmåge *Larus canus*

Ynglebestand 2003: 1 par

Ynglebestand 2011: 0-2 par

Fjordterne *Sterna hirundo*

Ynglebestand 2003: 1 par

Ynglebestand 2006: 4 par

Ynglebestand 2011: 8 par. Ca. 7 par forsøgte at yngle på en ø i den vestlige del af Hestholm Sø, men de opgav. Derefter flyttede fuglene til en pold i Vesterenge, hvor de yngede. Derudover var der et par i den østlige ende af Hestholm Sø. Ingen unger blev set.

Gøg *Cuculus canorus*

Ynglebestand 2003: 10 hanner

Ynglebestand 2011: 23 hanner

Isfugl *Alcedo atthis*

2003: 1 par

2011: 0 par

Almindelig gul vipstjert *Motacilla flava flava*

Ynglebestand 2003: 13 par

Ynglebestand 2011: 83 par.

Gulhovedet gul vipstjert *Motacilla flava flavissima*

Ynglebestand 2011: 1 par. 1 han i par (hunnen sås ikke godt) ynglede på Vesterenge. Yderligere en han i par blev set nord for projektområdet tæt ved Falbækvej.

Gulhovedet gul vipstjert ynglede med et par i 2011. Foto: Ole Amstrup.

Nattergal *Luscinia luscinia*

Ynglebestand 2003: 1 par

Ynglebestand 2011: 0 par

Sydlig blåhals *Luscinia svecica cyaneacula*

Ynglebestand 2006: 0 par

Ynglebestand 2011: 8 par. Arten blev registreret for første gang inden for projektområdet i 2007, og siden er der etableret en fast bestand ved Skænken Sø.

Bynkefugl *Saxicola rubetra*

Ynglebestand 2003: 12 par

Ynglebestand 2011: 17 par. Arten blev set især i de tilgroede områder øst for Skjern-Tarm vejen.

Græshoppesanger *Locustella naevia*

Ynglebestand 2003: 2 par

Ynglebestand 2011: 11 par. Desuden en del syngende fugle omkring projektområdet.

Savisanger *Locustella luscionides*

Ynglebestand 2003: 0 par

Ynglebestand 2011: 1 par. Samme sted i Skænken Sø også en syngende han i 2010.

Sivsanger *Acrocephalus schoenobaenus*

Ynglebestand 2003: Minimum 14 par

Ynglebestand 2011: 120 par. På flere af natlytteturene i maj og enggennemgangene i juni blev arten talt. En rimelig god dækning. Kun de sydvestligste områder af Skjern Å-delta blev ikke dækket optimalt. Optællingen er ikke sammenlignelig med 2003, hvor dækningen ikke var så god pga. områdets utilgængelighed (Amstrup m.fl. 2005)

Kærsanger *Acrocephalus palustris*

Ynglebestand 2003: 5 par

Ynglebestand 2011: 14 par. Arten var jævnt spredt i områder med lave buske.

Rørsanger *Acrocephalus scirpaceus*

Ynglebestand 2003: Minimum 45 par

Ynglebestand 2011: 90 par. Inden for Skjern Å projektområde blev der registreret der 90 syngende rørsangere i 2011, og antallet af ynglepar vurderer vi til at have været minimum 90 par. Når dette antal er et minimumsantal, skyldes det, at nogle rørskovsområder ikke blev dækket mht. forekomsten af ynglende rørsanger, eksempelvis rørbræmmerne langs åerne.

Sydlig fyrremejse *Parus montanus kleinsmidti*

Ynglebestand 2003: 0 par

Ynglebestand 2011: 3-4 par. Arten registreredes første gang inden for projektområdet i 2008. Holder især til ved Skænken Sø.

Halemejse *Aegithalos caudatus*

Ynglebestand 2003: 0 par

Ynglebestand 2011: 1 par. 1 par med min. 8 unger blev set i kratbevoksningen ved Fandens Eng.

Skægmejse *Panurus biarmicus*

Ynglebestand 2003: 1-2 par

Ynglebestand 2011: 1 par

Pungmejse *Remiz pendulinus*

Ynglebestand 2003: 0 par

Ynglebestand 2011: 0 par. I årene 2006-2010 har der ynglet op til 2 par ved Skænken Sø, men ingen fugle blev noteret i 2011.

Stor Tornskade *Lanius excubitor*

Ynglebestand 2003: 1 par

Ynglebestand 2011: 0 par

Øvrige småfugle

En række øvrige almindelige arter af småfugle registreredes som ynglende eller som sandsynligt ynglende inden for Skjern Å projektområde i 2011. Af tidsmæssige årsager blev disse arter ikke optalt. Det drejer sig om **landsvale** (*Hirundo rustica*), **bysvale** (*Delichon urbica*), **digesvale** (*Riparia riparia*), **sanglærke** (*Alauda arvensis*), **engpiber** (*Anthus pratensis*), **skovpiber** (*Anthus trivialis*), **hvid vipstjert** (*Motacilla alba*), **rødhals** (*Erithacus rubecula*), **solsort** (*Turdus merula*), **havesanger** (*Sylvia borin*), **munk** (*Sylvia atricapilla*), **gærdesanger** (*Sylvia curruca*), **tornsanger** (*Sylvia communis*), **gransanger** (*Phylloscopus collybita*), **løvsanger** (*Phylloscopus trochilus*), **musvit** (*Parus major*), **blåmejse** (*Parus caeruleus*), **husskade** (*Pica pica*), **gråkrage** (*Corvus corvix*), **bogfinke** (*Fringilla coelebs*), **tornirisk** (*Carduelis cannabina*), **lille gråsisken** (*Carduelis cabaret*), **gulspurv** (*Emberiza citrinella*), **rørspurv** (*Emberiza schoeniclus*) og **bonlærke** (*Miliaria calandra*).

7 Konklusion

For de arter, hvor der kunne laves sammenligninger, var optællingsmetoderne og indsatsen i felten de samme i 2011 som i tidligere år. For vandfuglene var der i 2011 sket en stigning i antallet af ynglende knopsvane, troldand, rørhøg, vandrikse, rødben, hættemåge og fjordterne. Antallet af toppet lappedykker, grågås, knarand, taffeland, vagtel og dobbeltbekkasin var uændret, mens der for 15 arter var sket et fald i antallet af ynglepar, bl.a. vi-be, klyde, lille præstekrave, rødtrum, spidsand, atlingand og skeand.

Der er ikke registreret sikre ynglefund af brushane, engryle, stor kobbersneppe, sortterne og dværgmåge, som alle tidligere ynglede i Skjern Enge, før den store afvanding i 1965-1968 (Ferdinand 1971).

8 Referencer

Amstrup, O., Bregnballe, T. & Nitschke, M. 2005: Forekomst af ynglefugle i Skjern Å projektområde i 2000 og 2003. Danmarks Miljøundersøgelser. 54 s. – Arbejdsrapport fra DMU nr. 203.

Amstrup, O., Bregnballe, T. & Bundgaard, P. 2007: Forekomst af yngle- og trækfugle i Skjern Å projektområde i 2006. Danmarks Miljøundersøgelser. 22 s. – Arbejdsrapport fra DMU nr. 237.

Andersen, J.M. (red.) 2005: Restaurering af Skjern Å. Sammenfatning af overvågningsresultater 1999-2003. Danmarks Miljøundersøgelser. 96 s. – Faglig rapport fra DMU nr. 531.

Ferdinand, L. 1971. Større danske fuglelokaliteter. 1.del. Dansk Ornitologisk Forening. 221 s.

Hälterlein, B., Fleet, D.M., Henneberg, H.R., Menneback, T., Rasmussen, L.M., Südbeck, P., Thorup, O. & Vogel, R. 1995. Vejledning i optælling af ynglefugle i Vadehavet. Wadden Sea Ecosystem No. 3, Common Wadden Sea Secretariat, Trilateral Monitoring and Assessment Group & Joint Monitoring Group for breeding birds in the Wadden Sea, Wilhelmshaven.

Thorup, O. 1998: Ynglefuglene på Tipperne 1928-1992. Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift 92: 1-192.

Appendiks 1. Dato og tidsforbrug for natlytteture.

Dato	Start	Slut	Delområder	Timer i alt
16-apr	04.50	07.20	Poldene, Lønborggård, Kalvholm, Præstholm, Amholm, Vesterenge	6
19-apr	05.05	07.05	Øster Hestholm	2,7
20-apr	03.55	06.50	Damsø Enge, Albæk Fælled, Fandens Eng	
21-apr	05.15	08.30	Skænken Sø	5
22-apr	19.40	22.45	Øster Enge, Hestholmslyngen	4
22-apr	19.55	22.30	Kalvholm, Skjern Ådelta	2,7
22-apr	22.50	23.10	Hestholm Nord	0,4
18-maj	04.30	06.00	Klinkerne+Poldene	2
18-maj	04.30	08.00	SkjernÅdelta langs norddige	4,2
27-jun	00.05	02.15	Alt øst for A11	3
04-jul	21.55	01.45	Alt vest for Lønborgvej	4,2
05-jul	23.00	23.59	Skænken Sø	1,5
06-jul	00.15	01.00	Hestholm	1,5

Appendiks 2. Dato og tidsforbrug for fjernkortlægning af gråand, vibe mm.

Dato	Start	Slut	Delområder	Timer i alt
23-apr	07.10	10.00	Pumpestation Øst, Damsø, Albæk Fælled	5,2
23-apr	07.00	11.20	Albæk-Borris+Omme/Gundesbøl	5,2
24-apr	08.30	12.15	Hestholm Midt, Øster Enge	4,5
27-apr	07.15	12.15	Amholm, Præstholt, Lønborggård	6
27-apr	08.50	13.20	Hestholm Midt	5,5
27-apr	17.55	19.40	Vesterenge	2,7
28-apr	05.45	11.45	Øster Enge, Kalvholm	6,8
28-apr	07.10	09.00	Vesterenge	2,5
28-apr	09.10	11.30	Lønborggård	3

Appendiks 3. Dato og tidsforbrug for fjernkortlægning af lappedykker og øvrige svømmeænder

F=Fjernkortlægning, G=Gennemgang

Dato	Start	Slut	Delområder	Aktivitet	Timer i alt
09-maj	06.20	10.20	Damsø, Albæk Fælle, Votkær, Stoustrup Enge	FG	4,8
11-maj	06.05	10.30	Øster Hestholm, Hestholm	F	5,2
11-maj	16.50	21.45	Amholm, Vesterenge, Kalvholm	F	5,2
11-maj	05.00	10.05	Skænken Sø, Øster Hestholm Syd, Hestholmslyngen	FG	5,8
11-maj	16.40	17.20	Øster og Lønborg Enge	F	1
11-maj	17.35	20.25	Lønborggård, Præstholt	F	3,2
12-maj	06.50	09.15	Præstholt, Lønborggård, Poldene	G	3,7
12-maj	06.10	08.10	Skjern ÅDelta	G	3
18-maj	06.20	07.30	Lønborggård, Præstholt	F	1,5
18-maj	07.30	07.40	Øster Enge	F	0,2
18-maj	07.45	09.00	Hestholm, Amholm, Vesterenge	F	1,3
18-maj	09.15	10.05	Damsø Råddensig	FG	1,2
18-maj	04.40	07.50	Skjern ÅDelta	F	4
25-maj	07.00	07.50	Damsø, Albæk Fælle	F	1,3
25-maj	07.55	09.15	Gjaldbæk-Borris	FG	1,4
25-maj	09.18	09.35	Stoustrup Enge	F	0,7
25-maj	15.20	17.20	Skænken Sø, Øster Hestholm, Hestholm Midt	F	2,5
25-maj	17.40	18.55	Vesterenge	F	1,8
25-maj	17.39	20.45	Hestholmslyngen, Øster og Lønborg Enge	F	3,5
26-maj	06.00	08.35	Lønborggård, Præstholt	F	3
28-maj	08.20	09.15	Skænken Sø	F	1,6

Appendiks 4. Dato og tidsforbrug for enggen- nemgang

Dato	Start	Slut	Delområder	Timer i alt
01-jun	06.45	08.45	Gundesbøl Å, Stoustrup Enge	4,5
01-jun	06.35	08.50	Gjaldbæk-Borris	4,5
02-jun	05.15	07.55	Kodbøl-Floriggård	4,5
03-jun	04.55	07.45	Fandens Eng, Votkær Fælled	4,5
07-jun	08.10	12.35	Damsø og Råddensig	6,9
07-jun	07.50	10.55	Albæk Fælled, Stoustrup Enge	4
08-jun	05.40	10.05	Hestholmslyngen, Øster og Lønborg Enge	5,3
08-jun	05.40	10.05	Øster Hestholm, Hestholm Midt	5,4
09-jun	08.45	12.25	Amholm, Vesterenge	4,7
10-jun	15.34	19.59	Poldene, Lønborggård, Præstholt	4,9
11-jun	08.00	10.30	Kalvholm	4,7
11-jun	05.20	06.25	Hestholm N	1,5
11-jun	06.25	07.10	Vesterenge N	1,6
11-jun	07.45	08.30	Hestholm V	1,3

[Tom side]

FOREKOMST AF YNGLEFUGLE I SKJERN ENGE PROJEKTOMRÅDE I 2011

Danmarks Miljøundersøgelser (nu Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi) foretog i perioden 2003 og 2006 en monitoring af ynglefuglene i Skjern Enge. For stadig at følge udviklingen i antallet af ynglefugle efter restaureringen af Skjern Enge blev der i 2011 med støtte fra 15. juni Fonden gennemført en optælling efter samme metoder som i 2003 og 2006. For vandfuglene var der i 2011 sket en stigning i antallet af ynglende knopsvane, trolldand, rørhøg, vandrikse, rødben, hættemåge og fjordterne. Antallet af toppet lappedykker, grågås, knarand, taffeland, vagtel og dobbeltbekkasin var uændret, mens der for 15 arter var sket et fald i antallet af ynglepar, bl.a. vibe, klyde, lille præstekrave, rødrum, spidsand, atlingand og skeand. Der blev ikke registreret sikre ynglefund af brus-hane, engryle, stor kobbersneppe, sortterne og dværgmåge, som alle tidligere ynglede i Skjern Enge, før den store afvanding i 1965-1968.